

Søken etter nye kilder – alternative livssyn, alternativ livsfølelse

AV NOTTO R. THELLE

Et menneske kommer til verden, det vandrer rundt i en ham av støv, det lever og spreller og strir en tid, det trekkes med sykdom og urett og savn. Så dør det og går i glemme og blander sitt støv stille med jordens. *Markus* står det kanskje på brettet, hvad for en Markus var det?

Slik lyder åpningsordene i *Kilden*, Gabriel Scotts poetisk-religiøse høysang om Fiskeren Markus og hans liv. Markus er en enkel sjel hvis tro springer ut av hans egen forundring over tilværelsen. Han har funnet sin plass i verden, i harmoni med himmel og jord. Naturen er hans vei til det guddommelige, og hans rikdom er i hans indre: «Der har han glæden, tilliden, håbet, der har han styrke, kraft og lys. Han tar det av fjeldet han gror på, trækker det til fra marken og jorden, kryster det ut av naturen selv.» Markus er et jordnært menneske, men også mystiker. Når hans tid er omme, vil han legge støvet av og vende «tilbake til det eviges favn.»

Jeg kan ikke tenke meg noe mer sørlandsk enn nettop fiskeren Markus. Han har en plass i de dypeste følelser hos mange som har drukket av de samme kilder. Er det ikke det vi drømmer oss tilbake til? Det enkle. Til måkeskrik og holmer og solgangsbris og fiske-snøre. Til den gode rytmen hvor vi bare *er*. Andre opplever det på andre måter, gjennom andre landskaper. Vestlandet, Nord-Norge, hytta, fjellet, steder hvor vi kan vende tilbake til det enkle og egentlige. Vi knytter det til spesielle gjenstander: slitte klær, en utvasket anorakk, en gammel ryggsekk. Eller vi utfolder det i enkle handlinger: vi beiser hytta, bøter garn, henter vann og hogger ved. Vi vender tilbake til det i ferienes rituelle gjenopplevelse av det opprinnelige. Vi søker kilden og opphavet, og feirer enkelhetens sakrament.

Gabriel Scott har med seg Vårherre i sitt univers. Men mer etablert kristendom har han ikke så mye til overs for. Knappt heller kirken Kristus. Han gir ord til en visjon av harmoni og sammenheng

i tilværelsen som er påvirket av mild sørlandsfromhet. Men sett i større perspektiv, kan idealene og atmosfæren i *Kilden* beskrives med helt andre ord som kanskje er like dekkende. Det er noe i Scotts skildringer som ligger nær opp til Østens spiritualitet. Kanskje man kunne driste seg til å kalle det en sørlandsk taosime? For Markus har sans for den kosmiske enhet. Han har funnet sin plass mellom himmel og jord, i harmoni med elementene. Han presser seg ikke inn på tingene. Han søker ikke å erobre og beherske, men finner i stillhet sin plass i universet. Han følger den livsloven kineserne kaller Tao.

Fiskeren Markus har neppe lest Tao Teh Ching, men kan nok samstemme med dens kinesiske visdom:

Når man blir helt uttømt for sitt eget og sinnet kommer til ro, vil man kunne betrakte all-naturen i dens utvikling og i dens trang til å vende tilbake til sitt opphav. Man ser hvordan alt streber etter å nå fram til sin bestemmelse. Se bare på plantene. Når de har blomstret og satt frukt, ser vi hvordan de vender tilbake til sin rot. Denne henvisnen er som å gå tilbake til stillheten . . .

Gjennom kjennskapet til denne loven blir mennesket vidsynt og vidhjertet. Som den vidsynte og vidhjertede kommer man inn i det store felleskap. Som den der opplever det store felleskap, får mennesket noe av det kongelige og himmelske sinn. Det begynner å slekte på Himmelen. Som den der slekter på Himmelen, legger man livet helt inn under Tao.¹

* * *

Det virker kanskje overraskende at jeg begynner et foredrag om nyreligiøsitet – alternative livssyn, alternativ livsfølelse – med noe så norsk og sørlandsk som Gabriel Scott. Foreløpig vil jeg bare nevne denne ene grunnen: det er på tide at vi blir oss bevisst at nyreligiøsitet og alternative livsfølelser ikke bare er noe fremmed og ukjent, men er noe vi har i våre egne røtter. Vi tenker oss nesten alltid nyreligiøsitet som importreligion, noe som er tvunget inn på oss av indiske guruer, japanske zenmestere, autoritære profeter, healere, sjamaner og seere som lover indre reiser og ytre fremgang. Vi føler oss truet og vil bygge bolverk mot det fremmede. Det er sant at mye av det er kommet fra Østen, ofte med innslag av amerikansk nyåndelighet og psykokultur. Men vi har selv en lang tradisjon av alternativ religiøsitet og alternativ livsfølelse. Ja, det som nå strømmer

inn over oss utenfra har kanskje en sterk draging nettopp fordi det ikke er så fremmed, men vekker lengsler og anelser som lever i oss som våre egne.

Vi har en god del i de eldste og dypeste europeiske røttene, de som går bakover til hellenistisk tradisjon: gnostisisme, nyplatonisme, mysteriereligionene, hermetiske og okkulte tradisjoner, en understrøm av spiritualitet som har gitt næring til fromhet og mystikk, både den ortodokse og de avvikende former. Vi har det i forskjellige former for naturreligion, det «norrøne» i oss kanskje, det som har med jord og kjønn å gjøre, fruktbarhet, naturens krefter, lengselen, og naturmystikken. Det er vel ikke tilfeldig at Ola Nordmann taler om å «søke Gud i naturen»? En av våre aller helligste grenser i Oslo for tiden er Markagrensen. Den verst tenkelige blasfemi er å si at vi bør bygge en vei gjennom Nordmarka. Det er langt verre enn å banne i Domkirken.

Slik beskriver den danske dikteren Johannes Jørgensen de motstridende kreftene vi har i oss, – han var selv en from katolikk:

Den hedenske morgen, når sjælen hvælver
sin himmel over en frugtbar jord . . .

Den kristne aften, når hjertet skælver,
en stjerne mod nat, og kun Gud er stor.

Han taler om to stemmer som stadig strider, to lys hvorav intet vil slukkes:

Der er en sjæl, som knæler ned
på kirkesten for korsets fod
og søger frelse, søger fred
i ydmyghed ved bønn og bod.

Og der er én, hvis længsels blomst
bag horisontens bjærge groer,
og som på livets fylde troer
og på sin lykkes atterkomst.

Tilbake til Gabriel Scott, «den lange Gabriel til presten» fra guttebøkene, som tolket en livsfølelse hvor det sørlandslokale fikk universelle perspektiver, med en Spinoza-inspirert panteisme, det Per Adam kaller «et større Sørland». Hans Markus, kildemennesket, lever med jord og himmel i sitt hjerte. Han vender tilbake til det eviges favn med Gud og tiden og evigheten forenet i ett hele.²

Men Scott er bare en av mange. Mange av de dikterne vi ble fascinert av på skolen formidlet alternativ religiøsitet, brøt opp fra en kirkelig fromhet og søkte nye horisonter. «Ære det evige forår i livet, som allting har skapt,» skrev Bjørnson i sin hymne til altets evolusjon. Han ble fanget inn av 1880-årenes revolusjon i norsk åndsliv, med tro på evolusjon og vitenskap og livskraftene. Garborg kvittet seg med barndomshjemmets trange kristendom og søkte Jesu kristendom, inspirert av Tolstoi. På sine eldre dager oversatte han det indiske Ramakvadet, hjulpet av Sri Ananda Acharya, en bengalsk guru som slo seg ned ved Tronfjellet. Slik han forsto diktet, stemte det med hans Jesustolkning: det gode menneske åpenbarer det guddommelige.

I 1890-årene – vi kan snart feire hundreårsminnet – kom virkelig mystikken inn i bildet. Det kom ofte til uttrykk som en vag lengsel, hvor sjelen ikke bare er inngangsporten til en verden hinsides, men som en guddom i seg selv. Hamsun taler om

de hemmelige lengsler som bedrives upåaktet på de avsides steder i sjelen . . . disse tankenes og følelsenes vandringer i det blå, skrittløse og sporløse reiser med hjernen og hjertet, selsomme nervevirksomheter, blodets hvisken, benpipenes bønn, hele det ubevisste sjeleliv.

Hamsuns skikkelser senker seg ned i sitt sjelsdyp og føler «vesensslektskap med elementene», med universet. De skimter en guddom, «livets gud», en inkarnasjon av den biologiske livskraft.

Hans E. Kinck taler om Eros, en mysteriøs livskraft som skjuler seg bak alt. Noen ganger fremtrer det som en blind kraft i naturen og i menneskesinnet, andre ganger mer metafysisk som en kosmisk kraft som beveger alt.

Så har vi, ikke minst, Obstfelder, denne merkelige dikteren som følte at han var kommet på feil klode. Han beveget seg fra en vitalistisk mystikk – med en livsutfoldelse knyttet til «solen, det røde, jordens fruktbarhet og den modne erotiske bevisste kvinne» – i retning av troen på en oversanselig virkelighet der sjelen hører hjemme, den sfære hvor guddommen skjuler seg, «kreftenes, allkraftens og allåndens innerste midtpunkt».

Det var ikke tilfeldig at mange av disse dikterne var interessert i Østen. Deres nyromantikk hadde mye til felles med den tidligere tyske romantikk og dens intense beundring for alt som var indisk og orientalsk. Det var en tid som hadde sans for pseudomystikk,

telepati, borddans og middelalderlig alkymi. En orientalistkongress i Stockholm og Oslo i 1889 hadde utvilsomt vekket interessen for Østen. Dikterne talte om Nirvana, om livets lidelse og dens opphør, de svermet for den passive kvietistiske livsform og søkte enhet i kosmos i en mystikk som gikk i retning av panteismen.

Det er noe av denne stemningen Obstfelder beskriver i diktet «Venner», der bildet av den danske vitalist I. P. Jacobsen, Buddha-statuen og Wagner på en karakteristisk måte skaper assosiasjonsbakgrunnen for en livsfølelse der mennesket er en del av et kosmisk hele:

Bare en liden vise om du og jeg,
eller om dagene, som gik dengang,
nætterne, –
værelset med det kjælne tusmørke,
lampen – den indiske buddha,–
Jacobsens byste i solhjørnet,
Wagnerportrætet!

– – –

Livet!

En i uendelige baner sig slyngende stråle,
gjennem alle væsner, gjennem alle kloder,
en uendelig, – tonende –, ildspiral, –
som vi ikke kan se begyndelsen på,
og ikke enden på,
og ånd risler i,
og sole drypper af,
– sole i lyshav, sole i tankehav, –
en uendelig, – tonende –, ildspiral,
ude fra det kolde, ude fra det tomme,
ind mod det varmere,
ind mod det varmeste,
ind mod Gud –
Lyset!

Sfærer svinger, bølger bæver,
– der, hvor den ene *er*,
var den anden, –
livceller svæver,
synker mod mørke, hæver sig mod lys,
livceller svæver,

bæver sig,
synker.

Mangegang, når jeg våger og mindes,
er det, som det rører sig i det golde hotelrum:
Ansigtlinjer flakker i solhjørnet,
Jacobsens,
Buddha dukker frem af mørket . . .

Tror *du*,
tror *du* at venner mødes på nye kloder?

Eller smak på stemningen fra Hamsuns «Skjærgaardsø», hvor en typisk norsk naturstemning åpner for enhetsmystikk, Nirvana, og kanskje endog et sjelevandringsmotiv:

Nu glider Baaten
mot Skjærgaarsøen,
en Ø i Havet
med grønne Strande.
Her lever Blomster
for ingens Øine,
de staar saa fremmed
og ser mig lande.

Mit hjærte blir som
en Fabelhave
med samme Blomster
som Øen eier.
De taler sammen
og hvisker sælsomt,
som Børn de møtes
og ler og neier.

Her var jeg kanskje
i Tidens Morgen
som hvit Spieræa
engang at finde.
Jeg kjender Duften
igjen fra fordum,
jeg skjælver midt i
et gammelt Minde.

Mit øie lukkes,
en fjærn Erindring
har lagt mit Hode
ned til min Skulder.
Saa tætnet Natten
ind over Øen,
kun Havet buldrer –
Nirvanas Bulder.

La meg ta med et par nyere diktere for å bringe det hele litt nærme-
re. Den første er en av de mange svenske «Guds barnebarn», Pär
Lagerkvist. Han var som kjent voskt opp i en streng kristen familie,
men brøt opp og kjempet seg fri fra Gud, uten noen gang å frigjøre
seg helt fra ham. Hans bøker burde være pensum for alle kristne
som har ansvar for unge mennesker. Vi kan ikke her gå i detaljer
om Lagerkvists religiøse søken, men noe av det viktigste er utvil-
ksomt hans intense kamp for å kvitte seg med det han opplevde som
den kristne guden, barneværelsets gud. Denne gud er for ham den
harde, autoritære farsguden som kjennes best gjennom sitt fravær,
eller han er den som bare står i utkanten med sitt hånlige smil og
betrakter mennesket. Han er ondskapsfull, hevnjerrig og kjærlig-
hetsløs. «Gud var inte trygghet och vila och ro. Han var oro och
ofred och otrygghet. Det var det som var Gud.»³ Mot denne gu-
den må han gjøre opprør, slik det beskrives i *Ahasverus død*. Hin-
sides gudene, sier Ahasverus, må det finnes noe uhørt som er util-
gjengelig for oss. Hinsides alt hellig rusk og rask må det hellige fin-
nes tross alt. «Ja, gud er det som skiller oss fra det guddommelige.
Som hindrer oss fra å drikke av selve kilden. For gud bøyer jeg ikke
kne. Nei, for ham kommer jeg aldri til å bøye kne. Men ved kilden
vil jeg gjerne legge meg ned for å drikke, for å slukke min tørst, min
brennende tørst etter det som jeg ikke kan fatte, men som jeg vet
er til. Ved kilden vil jeg gjerne bøye kne.»

Kilden blir det nye symbolet, alternativet til guden. En Gud bor-
tenfor gud. Men det som slik formuleres i *Ahasverus død* som en
hardt tilkjempet konklusjon, er ofte berørt tidligere. I *Sibyllan* be-
skrives for eksempel den enkle troen til Sibyllans foreldre. Det var
«mycket gudfruktiga, men det var källor och träd och heliga lunder
som for dem var gud. Inte han däruppe i templet.» Besøkte de tem-
pelet, var det for å gå til «jordgudinnan Gaias anspråkslösa tempel
som bara var en liten koja av trä och påminde dem om deras egna

enkla förhållanden.» Det er interessant i forbifarten å merke seg at nettopp Gaia er tatt opp av en del New Age-inspirerte tenkere som symbol på verden som et organisk hele, moder jord. Den enkle tro hos Sibyllans foreldre skaper trygghet. Man bærer frem kornstrå på et alter av gresstorv, og går til en kilde hvor man kan speile sitt ansikt og drikke «ett underbart vatten». Kilden blir igjen symbolet på den enkle religiøsitet, bortenfor guden, med et ukjent dyp, uten den kristne gudens ufred, uro og angst.

Vi vender tilbake til Norge, og vil se litt nærmere på hovedmannen bak sommerens (1986) poesifestival i Oslo, Axel Jensen. Jeg forbandt ham stort sett med den romanen vi leste i smug i gymnas-tiden, *Line*, med dens frodige skildringer av fyllefester og ungdommelig seksualutfoldelse på Oslo vestkant. Den samme Axel Jensen hadde da allerede skrevet romanen *Ikaros* (1957) en merkelig bok om en ungdom som pendler mellom forfall og hellighetslengsel. Han var på reise i Nord-Afrika, og reiste innover i ørkenen med en drøm om å komme til Tibet. For Tibet var symbolet på en religiøsitet som var annerledes. Tibetaneerne «tror ikke på Gud sånn som oss.» Deres klostere er som rugekasser. «De prøver å frigjøre de evner og muligheter som ligger nedlagt i oss.» Vi moderne mennesker, derimot, har alt av teknisk kunnskap, «men det er ingen som forteller oss hva vi skal bruke all denne tåpelige kunnskapen til.»

Hovedpersonen er en av 50-årenes sinte unge menn. Han tilhører «en forvirret og lyssky generasjon som ikke kan si ordet Gud uten å smile genert og si ordet Faen like etterpå.» Selv blasfemien har mistet sin mening, for der er ingen helligdom å spytte på og ingen Gud å fornekte. Han jager etter det vidunderlige uten håp om å finne det. Hans bok skal være en apokalypse om syndefall, korsfestelse, død og oppstandelse. «En bok som knytter begge hender mot velferdsstaten. En generasjons trass. Den skrek i fistel og malte faen på veggen i grelle farver, men søkte samtidig fotfeste i en rikere virkelighet.» På reisen har han fire bøker med seg, skrevet av Nietzsche, T. S. Elliot, James G. Frazer, og Ouspensky. Men han visste også at bøker ikke var nok. Han måtte selv «gå til kildene og fange det inn med egne hender.»

På vei til Tibet befinner han seg i smugene i Nord-Afrika, hvor bønn og kjøpt elskov går sammen. Han kjenner «driften mot Gud og avdriften tilbake til Dyret. Virkeligheten . . . Den uhyre sammenvevning av alle faktorer. Bordellen og kirken. Halliken og pres-ten. Horen og nonnen. Rocambole og Kristus . . .»

Hans forhold til religion er resignert. Det er bare smålig prutting med Gud:

Alle er pilgrimer. Alle streber vi mot det vidunderlige. Alle vil vi se lenger enn solnedgangen.

Budda! Kristus! Muhammed!

Vi tilber dere med blinde øyne. Vi forsimpler dere mellom løgner og løgners løgner. Vi samler deres mana i brystne speil. Og vi mottar deres nåde og hengivenhet i en flue, en daddel eller litt barnespytt. Så syv knebøyninger og de hellige grimaser før skumringstimen slår og vi lusker bort i tornekrattet og skiter ut-over den gule sanden. Amen!

Den hånefulle opprører mot det hellige er samtidig pilegrim. Han når aldri til Tibet, men møter sitt Tibet hos en kristen asket dypt inne i Sahara. Asketen har forlatt alt, men har funnet kilden dypt inne i ørkenens ensomhet. Axel Jensen er, så vidt jeg vet, den første som omtaler kundalini yoga i norsk skjønnlitteratur. Ordene brukes ikke, men symbolikken er helt klar. Asketen er omgitt av gift-slanger som klatrer oppover ryggen, og han vet at Lyset ikke blir født i hjernen, men «der nede mellom navlen og underlivet»:

– Alt sammen begynner her nede, sa han. – Og når Lyset kommer er det ti tusen ganger skjønnere enn å sprøyte sæden inn i den kvinne du elsker. En mann som ser Lyset, blir død for verden. Han vet at Lyset er av Gud og at menneskenes verden bare er søvn og drøm og illusjon. Han forstår at stoffet innerst inne er bevissthet og at lyset er Guds ansikt som speiler seg i hans egen sjel. Men det er ikke noe han forstår med sin tanke. Det er noe han opplever med hele seg.

Forfatteren blir en Ikaros, mytens fange i labyrinten, som fikk vinger av sin far Daedalos, så han kunne fly ut av labyrinten. Som Ikaros var han en eventyrer, og som eventyreren måtte han våge. «Han måtte selv gå inn i labyrinten, ånde inn dens bedøvende gasser, siden finne ut i lyset igjen. Alle har vi en labyrint og et fabelvesen på bunnen av oss selv.» Eneboeren i ørkenen ble en Daedalos som ga vinger til Ikaros. «Han ga meg håp, håpe om et annet og høyere liv vi må fortjene fordi vi er mennesker.» Som Ikaros fløy han mot lyset og styrtet til jorden fordi voksen vingene var festet med smeltet da han nærmet seg solen. I stedet søkte han lyset på jorden. For alt

får sitt liv av jorden. «Og alle er vi vevet inn i det store, usynlige mønster som trekker alle mennesker inn i sin skjebne – – selve menneskeheten.» I en friggjørende visjon ser han så at håpet ikke ligger i det ytre, med tryggere økonomi, dypere lenestoler, kortere arbeidsuke, blåere himmel og større kinolerreter, men heller ikke i en fjern og øde dal i Sahara. «Håpet er å finne i den forunderlige jordbunnen som gir vekst til bevissthetens blomst.»

Da jeg begynte å kikke litt nærmere på *Line*, oppdaget jeg det jeg som gymnasiast aldri hadde skjønt. At også her var det en kamp for mening. Hovedpersonen Jacob kom til verden mellom to kriger, han var født under Vannmannens tegn, men var fra første stund en kasteball for Venus. En vismann fra Tunis som leste i hendene, hadde fortalt ham at forbindelsen mellom hjertet og hjernen var uklar. Og rundt halsen hadde han en skarabé, et hellig symbol fra det gamle Egypt. På den siden som vendte mot hjertet, var det skrevet på egypternes lysende dødsspråk: «Pir M Hru – Døren til Lyset», som en stadig påminnelse under hans erotiske vandringer.

Det er kanskje ikke så overraskende et nettop Axel Jensen i sommer var ansvarlig for poesifestivalen, med dens sterke vekt på alternative tenkemåter og med en masse inspirasjon fra Østen. Det var kanskje heller ikke så overraskende at poesiprisen har fått navn etter Obstfelder, og at den i 1986 gikk til William Irwin Thompson, en filosof og forfatter som i sine visjoner av verden som et organisk hele, har hentet dype inspirasjon fra Østens filosofi.

* * *

Hva er poenget med å trekke frem disse dikterne fra vår egen tradisjon? Jeg har så vidt streifet innom østlige tradisjoner, men noe utfyllende er ikke sagt om dem. Mye må legges til om vi skal få en bredere forståelse av det mangfold av religiøse og filosofiske utfordringer i årene frem til neste årtusen. I denne sammenhengen vil jeg bare bruke noe av det materiale vi har vært inne på til å reflektere over de nyreligiøse utfordringene, for jeg tror jeg med disse streiftogene i nordisk litteratur har sagt en god del også om det som lever i vårt samfunn av alternative lengsler og livsfølelser.

For det første tror jeg vi må innse at søken etter alternative livs-syn er en del av den norske virkelighet. Ja, den er vel en del av mange kristnes virkelighet. I alle fall er den en del av den historie vi selv bærer med oss, og som våre diktere har gitt ord til. Legg merke til at mange av dikterne vi har befattet oss med, hadde dype røtter i

kristendommen. Gabriel Scott var prestesønn, Bjørnson likeså. Både Garborg og Lagerkvist kom fra strenge kristne hjem. De brøt opp og søkte nye kilder, men ble likevel aldri ferdig med kristendommen. Obstfelder tenkte en tid på teologien. Og det han tenkte å gjøre til sitt hovedverk, var den aldri fullførte *En prests dagbok*. Jeg tror ikke det bare er meg som er blitt fascinert av en del av disse fordi de gir ord til lengsler og oppbruddsstemninger vi selv kjenner. Skal vi fornekte at vi har i oss det Johannes Jørgensen kaller «den hedenske morgen» og «den kristne aften»? Det er der, det er en del av vår historie, og den historien må på en eller annen måte integres i vår tro hvis den skal bli levende og sann og hel.

For det andre er det viktig å se at søken etter alternativer er svært mangetydig. Den kan romme alt fra en enkel gudfryktig lengsel etter nærvær og helhet til en selvdyrkende livskraft og egodyrkelse. Klarest kommer det kanskje frem hos Axel Jensen som så klart beskriver pendlingen mellom – eller samtidigheten av – sex og fromhet, erotikk og mystikk, skjøgen og helgenen, horehuset og klosteret, kjønnsutfoldelse og lengselen etter en rikere virkelighet. Eller vi kan se mangetydighetens spektrum fra Gabriel Scott til Knut Hamsun: Scotts milde kristeligfargede Sørlands-taoisme, der egoet forsvinner i helheten, og Hamsuns sterke ego med den nesten ekstatiske naturopplevelse av slektskapet med hele naturen. Han skriver om Nagel at han «kjente seg omsuset av sin egen jeg-følelse fra trær og tuer og strå». Instinkt, drifter, natur, livsutfoldelse, overmennesket, dette er bare noen få stikkord som antyder noe av Hamsuns livsfølelse. Moderne nyreligiøsitet har også noe av dette mangfold: fra idealer om selvutslettende tjeneste til selvdyrkende stormannsgalskap.

For det tredje er det mange som søker etter alternativ til en kristendom som er blitt uutholdelig trang og umenneskelig. De måtte sprengte den for å berge sin sjel. Klarest uttrykkes det kanskje i Lagerkvists bekjennelse. For gud bøyer han ikke kne, men ved kilden vil han gjerne legge seg ned for å drikke, ved kilden vil han bøye kne. For andre var kristendommen – kirkens kristendom – aldri noen aktuell mulighet. I så måte er kanskje Axel Jensen representativ for mange unge mennesker i vårt samfunn, selv om han skrev som en av 50-årenes sinte unge menn.

For det fjerde er der et intenst behov for å finne en ny helhet. Fiskeren Markus befinner seg i et harmonisk univers, selv om der nok er små forstyrrelser med sykdom og urett og savn. Det er noe av det

samme de store kinesiske landskapsmalerne fremstilte ved å tegne mennesket som en liten detalj i et overveldende stort landskap. Dette er én slags enhet. Lagerkvist søker fred for sitt splittede og angstfulle sinn ved å fornekte guden, og søker dypere helhet i kilden, i mysteriet bortenfor guden. Andre kjenner sterkere livskrefter, lengsler og drifter, – «de hedenske morgener» med livsutfoldelse over en fruktbar jord. Eller det er en søken etter en rikere virkelighet, etter forbindelsen mellom hjerte og hjerne, som Axel Jensen antyder i *Line*.

Det er blitt populært å tale om helhet. Vi hører om Østens polaritet mellom yin og yang, himmel og jord, maskulint og feminint. Mahayanabuddhismen har en grensesprengende visjon av alle tings enhet og sammenheng. Astrologien har spekulasjoner om harmonien mellom mennesket og universet, makrokosmos og mikrokosmos. Teosofien mener seg å vite det meste om universets uendelige utvikling og menneskets oppstigning gjennom bevissthetslagene mot høyre eksistensformer. New Age rommer et mangfold av teorier og spekulasjoner om enhet. En stadig støm av litteratur forsøker å formulere nye paradigmer, i naturvitenskap, medisin, sosiologi, psykologi, og ikke minst i forbindelse med den økologiske bevegelse.

Min tanke var opprinnelig å avslutte med å gjennomtenke vårt eget forhold til helhetsvisjonene. Det er ikke anledning til det her, så noen korte antydninger får klare seg. Det kan være nødvendig å minne om at den entusiastiske talen om helhet ikke er noen forsikring mot at man likevel blir sittende igjen med bruddstykker av virkeligheten. Der er helhetsvisjoner som flykter fra virkeligheten, ikke minst fra det ondes realitet. En helhetssøken som overser andres lidelse, forneker ikke bare helheten, men blir umoralsk og usolidarisk. Men der er også visjoner som utfordrer oss, inspirerer og tvinger oss til å tenke med og tenke videre. Det er noe i lengselen etter helhet som vokser ut av en ekte fortvilelse.

Vi bør også merke oss at tankene om helhet, om de er sanne eller falske, nesten alltid også sier noe om oss. For en del av vår fortvilelse er vel nettopp at så mange opplever at kristendommen har mistet helhetsvisjonen. Troens verden oppleves bare som et lite bruddstykke av virkeligheten, slik at folk ikke finner sitt eget liv og sin egen erfaring igjen i det de kristne forkynner. Gud virker som en liten Gud som har med kirke og bedehus å gjøre, med riter, gudstjenester og spesielle saker, mens det meste av virkeligheten – det vi

kaller skaperverk og menneskehet – bare blir uvirkelige kulisser. Så søker de en større helhet andre steder.

Så tvinges vi til å gjennomtenke hele vår tro og vår forkynnelse. Er vår verden blitt for liten? Har vi lukket troen inne i et åndelig univers som bare dreier seg om sjelen og Gud, synd og nåde, mens vi mister den store helheten av syne: at Gud har med alt det skapte å gjøre? Hvilken visjon har vi som kristne for hele vår forpinte verden? Vi må formulere på ny hva slags helhet det er vår kristentro setter oss inn i. Og vi må levendegjøre den som en konkret virkelighet i våre kirker. Men det spørsmålet får bli stående til en annen gang.

NOTER:

1. Tao Teh Ching, kap. 16, sitert etter Karl Ludvig Reichelt, *Laotse* (Oslo: Gyldendal, 1984), s. 66.
2. Til streiftogene i norsk litteratur har jeg benyttet meg av Edvard Beyer (red.), *Norsk litteraturhistorie*, særlig bind 4, ss. 36–68, 111–149, 403–411, og Bull, Paasche og Winsnes (red.) *Norsk litteraturhistorie*, bind 5, ss. 342–343, 506–512. Enkelte sitater er også tatt fra disse.
3. For en nærmere diskusjon av Lagerkvists gudsbilde henviser jeg til Andreas Skartveit, *Gud skapt i menneskets bilde* (Oslo: Det Norske Samlaget, 1966). Noen av sitatene er hentet fra dette arbeidet.

Searching for new springs – alternative views and feelings of life

Beginning with a review of trends in Norwegian (and Scandinavian) literature the last hundred years, the article suggests that the interest in alternative religiosity is not only a recent phenomenon inspired by Eastern traditions, but is part of a cultural climate that has been nurtured for centuries.

This older search for new springs have several common features with the newer search: both include a range of attitudes from self abandoning service to self-occupied megalomania, and both are searching for a new wholeness to replace what is felt as a Christian fragmentation of reality. Thus they challenge Christians to reconsider the very basis of their faith, and to respond to the search for wholeness by formulating a sound vision of God's concern for the entire creation.